

جیاوازیی ژماره‌کانی داهاٲ و خه‌رجی له نیوهی په‌که‌می 2023 دا له عێراق

14-09-2023

نووسه‌ره‌کان

مه‌حموود بابان

کوڤته : ئەم جیاوازییانه‌ی داهاٲ و خه‌رجیه‌کان وه‌ک ئەوه‌ی له بودجه وله راپۆڤته‌کانی وه‌زاره‌تی داراییدا هاٲوه له‌لایه‌ک و ئەو جیاوازییه‌ی له ژماره‌کانی یاساکه‌دا هه‌یه، که به‌گشتی سه‌روو 1 تریلیۆن دینه‌ره و به‌ته‌نیاش له به‌شه بودجه‌ی پارێزگای ئەنبار 30 ملیار دینه‌ره، به‌دنیاییه‌وه ئەگه‌ر ورده‌کارییه‌کانی ئەو 65 دامه‌زراوه، وه‌زاره‌ت و پارێزگایانه‌ش وردتر بکریته‌وه شتی نوێ ده‌بینین.

کۆتاییه‌کانی مانگی حوزه‌یران و سه‌ره‌تای ته‌ممووزی ته‌مسال هۆلی په‌رله‌مانی عێراق جمعی ده‌هات له په‌رله‌مانتاران بۆ په‌سه‌ندکردنی پرۆژه‌یاسای بودجه‌ی 2023 و دوو سالی داهاوو. گفتوگۆکانی نیو په‌رله‌مان چر و درێژخایه‌ن بوون و چه‌ندین رۆژ تاوه‌کو به‌ره‌به‌یان به‌رده‌وام بوون، به‌لام به‌پێی یاساکه‌ بیټ، له‌وانه‌یه‌ گفتوگۆکان هێنده‌ی سیاسی بووبیټ، ته‌وه‌نده‌ ئابوووری و وردبوونه‌وه‌ له ژماره‌کان نه‌بووبیټ. بۆ نموونه‌ به‌ته‌نیا له کۆی گشتی خه‌رجیه‌کاندا جیاوازی 1 تریلیۆن و 258 ملیار دینار هه‌یه. ته‌مه‌ش به‌سه‌ر وه‌زاره‌تی دارایی، لیژنه‌ی دارایی په‌رله‌مان، ته‌نجومه‌نی بالای ئابوووری عێراق و 327 په‌رله‌مانتاردا تیپه‌ریوه‌ (ل60-63). له‌مه‌ش سه‌رنج‌راکیشتر جیاوازی خه‌رجی پارێزگای ته‌نباره‌ که نه‌ده‌بوایه‌ به‌سه‌ر سه‌رۆکی په‌رله‌مان و په‌رله‌مانتاران سوننه‌ له لیژنه‌ی داراییدا تیپه‌رپێټ، چونکه‌ کۆی خه‌رجیه‌کانی پارێزگای ته‌نبار به‌ 466 ملیار دینار دانراوه، به‌لام کاتی کۆکراوه‌ته‌وه‌ 436 ملیار دیناری بۆ نوسراوه. واته‌ ته‌نیا له کۆکردنه‌وه‌ی بودجه‌ی ته‌رخانکراوی ته‌م پارێزگایه‌دا 30 ملیار دینار جیاوازی هه‌یه!

به‌پێی بودجه‌ سێ سالییه‌که‌، خه‌رجیه‌کانی عێراق له 2023 دا 198 تریلیۆن دیناره، واته‌ له‌نیوه‌ی یه‌که‌مدا 99 تریلیۆن دینار خه‌رج ده‌کرێټ، به‌لام له شه‌ش مانگی رابردوودا نیوه‌ی ته‌وه‌ش خه‌رجنه‌کراوه. ته‌نانه‌ت له‌وانه‌یه‌ ته‌و کورته‌هێنانه‌ی له یاساکه‌دا باسه‌ده‌کرێټ روونه‌ده‌ات، چونکه‌ به‌پێی راپۆرته‌کانی وه‌زاره‌تی دارایی له‌باره‌ی خه‌رجی و داهاته‌کانی عێراق به‌پێی وه‌زاره‌ته‌کان، تاوه‌کو کۆتایی حوزه‌یرانی 2023، کۆی خه‌رجیه‌کانی به‌کارخستن و وه‌به‌ره‌هێنان گه‌یشته‌وه‌ته 47 تریلیۆن دینار و داهاتی نه‌وتی و نانه‌وتی له‌سه‌رووی 54 تریلیۆن دینار بووه، واته‌ له شه‌ش مانگی یه‌که‌می ته‌مسالدا، 7 تریلیۆن دینار زیادده‌ی جیاوازی نیوان داهات و خه‌رجی بووه‌ له عێراق.

هه‌روه‌ها، به‌پێی بودجه‌ په‌سه‌ندکراوه‌که‌ بۆ 2023، ده‌بوایه‌ داهاتی نه‌وت رێژه‌ی 87% و داهاتی نانه‌وتیش رێژه‌ی 13% ی کۆی گشتی داهات پیکه‌هێنێټ، به‌لام به‌پێی راپۆرته‌کانی وه‌زاره‌تی دارایی، له‌نیوه‌ی یه‌که‌می ته‌مسالدا، داهاتی نه‌وتی رێژه‌ی 99.2% و داهاتی نانه‌وتیش ته‌نیا رێژه‌ی 0.8% کۆی گشتی داهاتیان پیکه‌هێناوه!

خالیکی دیکه‌ی په‌یوه‌ست به‌ داهاتی نه‌وتیه‌وه، جیاوازی نیوان راپۆرت و بڵاوه‌کراوه‌کانی وه‌زاره‌تی نه‌وت و وه‌زاره‌تی داراییه‌ له‌باره‌ی ته‌م داهاته‌وه. به‌شێوه‌یه‌که‌ له‌ نیوه‌ی یه‌که‌می ته‌مسالدا، داهاتی نه‌وت له‌لایه‌ن وه‌زاره‌تی نه‌وته‌وه 44.4 ملیار دۆلار، واته‌ 59.4 تریلیۆن دینار بووه، به‌لام به‌پێی وه‌زاره‌تی دارایی ته‌نیا 53.8 تریلیۆن دینار بووه. ته‌مه‌ش واتای ته‌وه‌یه‌ که حه‌قه‌ده‌ستی کۆمپانیاکانی به‌ره‌مه‌هێنه‌ر له کێلگه‌ نه‌وتیه‌کانی عێراق، سه‌روو 5.5 تریلیۆن دینار بووه، ته‌مه‌ش به‌پێی خه‌رجیه‌کانی وه‌زاره‌تی نه‌وت که له‌و شه‌ش مانگه‌دا 728 ملیار دینار بووه.

له‌کاتیگدا، به‌پێی پرۆژه‌یاسای بودجه‌ ده‌بوایه‌ داهاتی نه‌وتی 57.6 تریلیۆن دینار بووايه، به‌لام 3.8 تریلیۆن دینار که‌مه‌تره‌ له‌و بپه‌ی که‌ بۆ عێراق ماوه‌ته‌وه، ته‌مه‌ش سه‌ره‌رای فرۆشتنی به‌رمیلێک نه‌وت به‌ تیکرای 74.6 دۆلار له‌و شه‌ش مانگه‌دا، که‌ نزیکه‌ی 5 دۆلار زیاتره‌ وه‌ک له‌وه‌ی له بودجه‌دا ها‌توووه. هه‌ربۆیه‌ش به‌دڵنیاییه‌وه‌ نه‌بوونی هه‌نارده‌کردنی نه‌وت له هه‌رێمی کوردستان و به‌شدارینه‌کردنی له‌ پر کردنه‌وه‌ی ته‌و بپه‌ی له بودجه‌دا ها‌توووه، وایکرد تیکرای هه‌نارده‌کردنی رۆژانه‌ له‌و ماوه‌یه‌دا 3.29 ملیۆن به‌رمیل بیت له‌ جیاتی 3.5 ملیۆن به‌رمیل نه‌وت که له بودجه‌دا دانراوه.

لیژنه‌دا و به وردبوونه‌وه‌ له ژماره‌کانی نیو بودجه‌ی 2023، راپۆرته‌کانی وه‌زاره‌تی دارایی و راپۆرته‌کانی وه‌زاره‌تی نه‌وت هه‌لوه‌سته‌یه‌که‌ له‌سه‌ر جیاوازییه‌کان له داهات و خه‌رجیه‌کان ده‌که‌ین.

خه‌رجیه‌کان به‌پێی بودجه‌ و وه‌زاره‌تی دارایی له نیوه‌ی یه‌که‌می 2023 دا

رۆژی 12 ی حوزه‌یرانی 2023، په‌رله‌مانی عێراق پرۆژه‌یاسای بودجه‌ سێ سالییه‌که‌ی په‌سه‌ندکرد، که به‌پێی یاسای بودجه‌ی 2023 ی عێراق 198.9 تریلیۆن دیناره، که نزیکه‌ی سه‌رووی 64 تریلیۆن دیناری کورته‌هێنانی هه‌یه و به قه‌رز پڕ ده‌کرێته‌وه، ته‌م یاسایه‌ رۆژی 26 حه‌وه‌یران [له رۆژنامه‌ی فه‌رمی عێراق](#) بڵاوه‌کراوه‌ته‌وه و ته‌م داتا‌یانه‌ی لیژنه‌دا خراوه‌ته‌روو له‌وییه‌وه‌ وه‌رگیراوه.

له‌ لاپه‌ره‌ 60-63 دا، خه‌رجیه‌کان له‌سه‌ر ئاستی 65 دامه‌زراره، وه‌زاره‌ت و پارێزگا بۆ 2023 خراونه‌ته‌روو، ته‌وه‌ی جیگه‌ی سه‌رنجه‌ که له کۆی گشتی بودجه‌ی خه‌رجکراودا، 1 تریلیۆن و 258 ملیار دینار جیاوازی هه‌یه. زۆرتین جیاوازی له‌کۆی بودجه‌ی به‌رنامه‌ی تابه‌ته‌ که ده‌گاته 477 ملیار دینار.

هه‌روه‌ها نه‌ک ته‌نیا له کۆکردنه‌وه‌ی گشتیه‌که‌دا جیاوازی هه‌یه، به‌لکوه‌ له‌و بودجه‌یه‌ی بۆ پارێزگای ته‌نباریش ته‌رخانکراوه‌ جیاوازی هه‌یه.

بۇ نموونە بۇ پارىزگاي ئەنبار 198.4 مىلياردىنار ۋەك بودجەي بەكارخستىن، 105 مىليارد ۋەك بودجەي بەرنامەي تاييەت و 162 مىليارد ۋەك بودجەي سەرمايە دانراۋە، كە كۆي ئەم سىيانە پىنگەۋە دەكاتە 466.3 مىلياردىنار، بەئام لە بودجە بئاوكرائوۋەكەدا تەنيا 436 مىلياردىنار نوسراۋە (ل 63).

ئەم جياۋازىيانەي ژمارەكان كە لە ياسادا ھەيە، پرسىيارىكى جەۋھەرى دەۋروژىئىت كە ئايا لە عىراق كار بە ياساكە دەكرىت؟ ئەگەر كارى پىدەكرىت، لەسەر چ بنەمايەك و بەكام ژمارە دەبىت، چونكە جگە لە جياۋازى و جياكارى لە دابىنكردى پىداۋىستى و شىۋازى تەرخانكردىن پارە بۇ دامەزراۋە و ۋەزارەتەكان، ئەوا ژمارەكانىش يەك ناگرنەۋە! (پرۋانە خستەي يەكەم لە خوارەۋە)

لەرۋوي خەرجىيەكانەۋە، چەند ژمارەيەكى سەرنجراكىش ھەيە كە ۋەك خەرجى لەماۋەي 2023دا لە ياسادا ھانوۋە، بۇ نموونە كۆي خەرجىيەكانى كۆمەئەي زانستى عىراق كە لە چوارچىۋەي بودجەي سەرۋكايەتى كۆمار دايە، سالتانە 6 مىلياردىنارە، دوو دەستەي ۋەك ديوانى چاۋدىرى دارايى و دەستەي نەزاهەش پىكەۋە 223 مىلياردىنار بۇ تەرخانكرائوۋە. لەسەرۋو ئەمانەشەۋە، دادگاي بالاي فیدراللى 15 مىلياردىنار بۇ تەرخانكرائوۋە، كە بەپىي راگەياندرائوۋ لەم رۇژانەدا [يەك لەسەر سى ئەۋ پارەيەي بۇ كرىنى ئۆتۆمبىل تەرخانكرائوۋە](#)، واتە بە بەھاي 5 مىلياردىنار خەرجىيەكانى بۇ ئۆتۆمبىلە لە 2023 دا.

بەپىي ياسا بىت، ئەوا عىراق ئەمسال 198.8 ترىليۇن دىنار خەرجەكات، بەئام ئەگەر خەرجىيەكان خىرا نەكرىن، ئەوا ئەو 198.9 ترىليۇن دىنارەي لەبودجەدا ھانوۋە نىۋەشى خەرج ناكرىت، چونكە لە چوار ۋەرزى سالت تەنيا ۋەرزىكى ماۋە و، لە 11 تەممووز دا ئەنجومەنى ۋەزىران رىنمايىيەكانى بودجەي پەسەندكرد و [لە 7 ئايى 2023دا لە رۇژنامەي فەرمى بئاوكرائوۋە](#).

جياۋازىيەكى دىكەش، خەرجىيەكانە لەنىۋان ياساكە و راپۆرتەكانى ۋەزارەتى دارايى بۇ دامەزراۋە، ۋەزارەت و پارىزگايان كە ھەندىكىان ۋەك ئەۋەي لە بودجەكەدا ھانوۋە بەنزيكەي خەرجكرائوۋە، ھەندىكى دىكەشيان نەك نىۋە بگرە ھىچى بۇ خەرجنەكرائوۋە. بۇ نموونە لە شەش مانگى يەكەمى ئەمسالدا دەباۋە 99 ترىليۇن دىنار خەرج بكرائە، كەچى 47 ترىليۇن دىنار خەرجكرائوۋە، ھەرىۋيەش ئەگەر خەرجىيەكان ۋەك ئەۋەي پرۇژەياساي بودجە بىت، ئەوا دەبىت لەنىۋەي دوۋەمى ئەمسالدا خەرجىيەكان نەك دوو ھىندە بەلكوو سى ھىندە بكرىت.

خستەي 1: خەرجىيەكان بەپىي پرۇژەياساي بودجە 2023 بۇ دامەزراۋە، ۋەزارەتەكان و پارىزگايان /ھەزار دىنار

به پئی راپورته کانی وه زارته دارایی تاوه کو کۆتایی حوزه بران 2023، کۆی خه رجیبه کان گه بشتووه ته 47.8 ترلیون دینار، که 41 ترلیون دینار بودجه ی به کارخستن (تشغیلی) ی بووه و 6 ترلیون دیناری بودجه ی وه به ره یئان بووه، وه کو له خشنه ی 2 دا هاتووه. له ماوه ی شه ش مانگی رابردوودا زۆرتین پاره ی ته رخانکراو له بودجه ی به کارخستن له دوای وه زارته دارایی که 10.8 ترلیون دینار بووه، وه زارته ناوخۆ به بری 5.9 ترلیون دینار به پله ی دووه م وه وه زارته ی په روه رده به 4.6 ترلیون دینار به پله ی سنیهم دیت.

خشنه ی 2: خه رجیبه کان به پئی راپورته کانی وه زارته دارایی تاوه کو کۆتایی حوزه بران 2023 به دینار

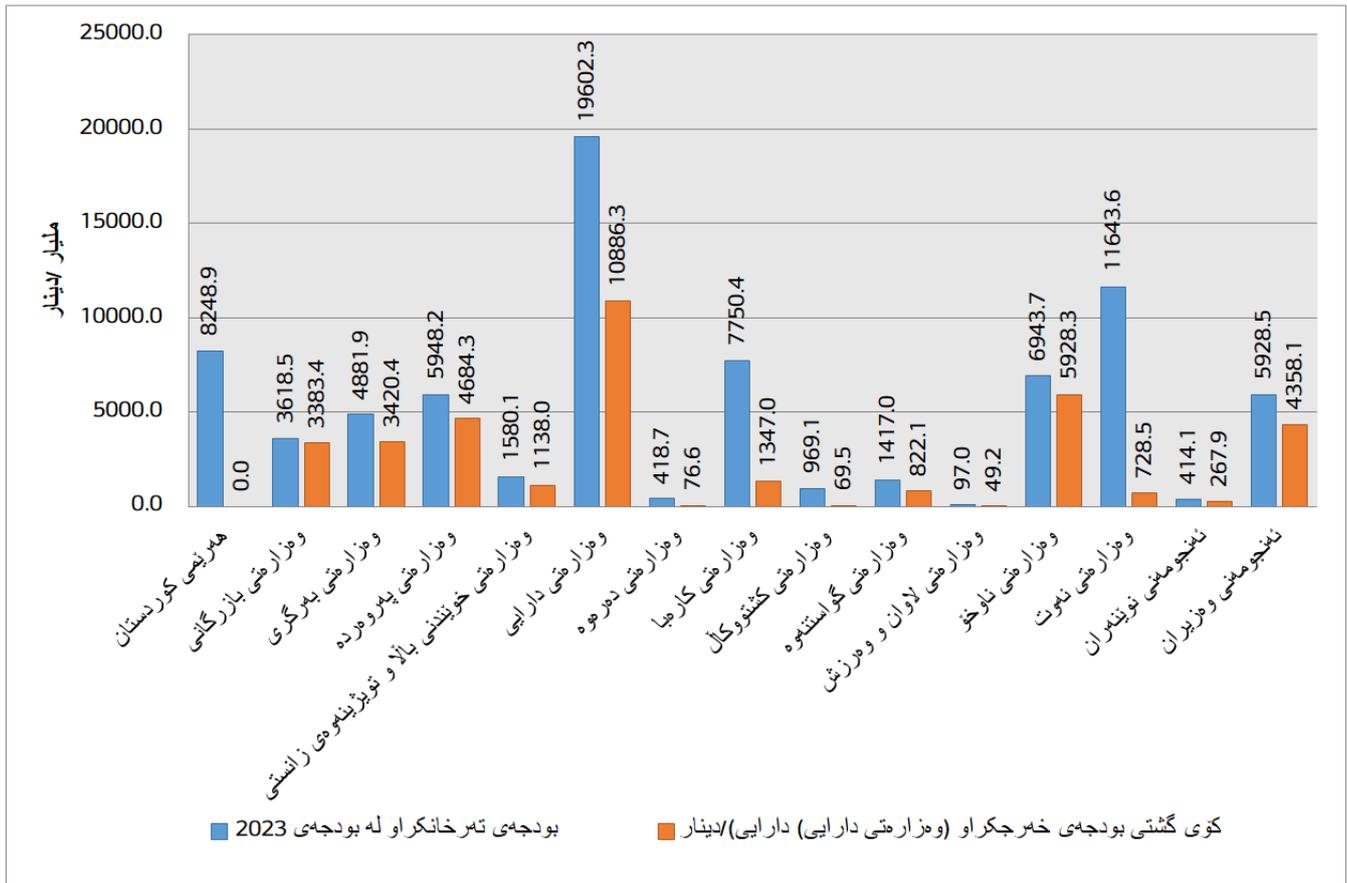
یه کخستن هوه ی نه ز میتر دکانی (حسابات) حکومت له سه ر بودجه ی فیدرالی تاو دو کو مانگی حوز دیران 2023			
راپورته خه رجیبه راسته قینه کان له سه ر ناستی وه زارته کان به پئی پۆلینکردنی کارگیری (مانگی حوز دیران 2023)			
ناوی وه زارته کان	بودجه ی نیستا (خه رجکراو)	بودجه ی وه به ره یئان	کۆی گشتی بودجه ی خه رجکراو
نهنجومه نی نوینسان	267,683,016,222	254,073,475	267,937,089,697
سه ر و کایته کۆمار	25,827,440,070	0	25,827,440,070
نهنجومه نی وه زیران	3,105,786,025,180	1,252,295,542,030	4,358,081,567,210
وه زارته ده روه	76,580,949,787	42,133	76,580,991,920
وه زارته دارایی	10,876,181,030,589	10,113,517,230	10,886,294,547,819
وه زارته ناوخۆ	5,924,499,982,978	3,811,213,241	5,928,311,196,219
وه زارته کار و کاروباری کۆمه لایته ی	2,032,868,137,623	0	2,032,868,137,623
وه زارته ته ندروستی و ژینگه	2,782,765,093,439	91,623,145,513	2,874,388,238,952
وه زارته به رگری	3,420,380,762,240	0	3,420,380,762,240
وه زارته داد	323,627,317,785	16,109,291,730	339,736,609,515
وه زارته په روه رده	4,609,268,852,326	75,072,721,514	4,684,341,573,840
وه زارته لاوان و وه رزش	45,069,959,264	4,121,198,402	49,191,157,666
وه زارته بازرگانی	3,382,934,204,701	424,516,000	3,383,358,720,701
وه زارته رۆشنییری	52,742,105,386	150,406,050	52,892,511,436
وه زارته کۆاسته وه	21,540,107,076	800,605,110,288	822,145,217,364
وه زارته ناوه اندکرده وه و نیشته مچیکردن و شه روهانی گشتی	115,470,058,591	365,890,419,637	481,360,478,228
وه زارته کشتووکان	69,250,077,962	202,123,928	69,452,201,890
وه زارته سه ر چاوه کانی ناو	143,665,371,034	380,946,234,606	524,611,605,640
وه زارته نهوت	422,664,581,854	305,850,718,681	728,515,300,536
وه زارته پلاندانان و	23,017,565,946	5,145,644,882	28,163,210,828
وه زارته په شه سازی و کانزاکان	425,723,536,162	54,396,624,722	480,120,160,884
وه زارته خۆبندنی بالا و نوپۆینه وه ی زانستی	1,121,059,044,787	16,941,765,593	1,138,000,810,380
وه زارته کاره با	1,145,677,405,923	201,309,346,703	1,346,986,752,626
وه زارته په یوه نده یه کان	5,798,362,625	0	5,798,362,625
وه زارته ژینگه	21,627,122,474	0	21,627,122,474
وه زارته ناوارد و کۆچبه ران	28,876,037,479	0	28,876,037,479
فه س مانگه سه ر په خۆکان	118,307,248,538	163,078,258,028	281,385,506,566
پاریزگای به سه ر	142,811,975,350	662,255,527,008	805,067,502,358
پاریزگای نهینه وا	82,164,839,961	289,372,709,382	371,537,549,343
پاریزگای به خه	71,239,898,387	196,826,922,001	268,066,820,388
پاریزگای زیفار	61,941,119,202	178,099,550,232	240,040,669,434
پاریزگای دیاله	57,468,511,932	78,463,186,593	135,931,698,525
پاریزگای بابل	83,804,505,018	30,501,030,719	114,305,535,737
پاریزگای نهانبار	134,010,764,650	189,342,529,770	323,353,294,420
پاریزگای میسان	34,579,525,678	90,482,076,232	125,061,601,910
پاریزگای واست	52,693,018,710	134,993,390,549	187,686,409,259
پاریزگای نهجهف	54,977,293,621	111,688,585,700	166,665,879,321
پاریزگای دیوانیه	58,783,164,671	51,386,568,033	110,169,732,704
پاریزگای موسسه نا	32,831,693,476	69,936,973,807	102,768,667,283
پاریزگای که ره لا	49,118,228,797	202,613,655,503	251,731,884,300
پاریزگای سه لاهه دین	53,276,227,758	0	53,276,227,758
نهنجومه نی دهوله ت	2,346,179,356	0	2,346,179,356
نهنجومه نی بالای دادوه ری	202,499,811,266	320,868,600	202,820,679,866
دادگای بالای فیدرالی	2,349,087,003	0	2,349,087,003
دهسته ی گشتی چاوه دیزیکردنی تابه ت به داها تی فیدرالی	208,921,320	0	208,921,320
کۆی گشتی	41,765,996,164,198	6,034,625,488,513	47,800,621,652,711

له م شه ش مانگه دا زۆرتین خه رچی له لایه ن نهنجومه نی وه زیرانه وه بووه که به ره که ی 1.2 ترلیون دیناره، نه مه ش له کاتیکدا به پئی یاسای بودجه ی 2023، جگه له دیوانی نهنجومه نی وه زیران، سه ر و کایته ی نهنجومه نی وه زیران و مه کته بی سه ر و کوه زیران، 20 شوینی دیکه به گوژمه ی 7.9 ترلیون دینار پاره ی بۆ ته رخانکراوه، له نیویاندا نوسینگه ی سه ر و کوه زیران 229 ملیار، دیوانی نهنجومه نی وه زیران 920 ملیار

و سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران 1.2 تریلیۆن دینار. هەربۆیەش لەنێو ئەو 45 شوپنەیی که وەزارەتی دارایی خەرجیەکانی بۆ شەش مانگی رابردوو بۆاوکردوو، ئەنجومەنی وەزیران تاکە شوپنە که لەکۆی 5.9 تریلیۆن دینار، توانیویەتی 4.3 تریلیۆن دینار لەنیوێ بەکەمی ئەمسالدا خەرج بکات، واتە بەرپێژی 72% بودجەکەیی بوو. پروانە گرافیکی بەکەم.

خائیکی دیکەیی ژۆر سەرنجراکیش بەیوێستە بە خەرجیەکان که لە پرۆژەبەسای بودجە و راپۆرتەکانی وەزارەتی دارایی هەیه. بەیوێستە بە هەریمی کوردستان که لەنێو ئەو 45 شوپنەدا تەنیا ئەو پشک و بەشەیی بەر هەریمی کوردستان کهوتوو لە وەزارەتی دارایی سەفرە یاخود هیچ برە پارەیکەیی بۆ شەش مانگی سەرەتای ئەمسال بۆ خەرج نەکراوه، که هیچ نەبواپە دەبواپە نیوێ بودجەیی بەکارخستنی لەو شەش مانگەدا بۆ خەرجبکریت، بەتایبەتیش بۆ چارەکی دووهم یاخود بۆ مانگەکانی 4-5-6 که هەناردەکردنی نەوت راگیرابوو.

گرافیک 1: خەرجی چەند دامەزرێوە و وەزارەتیک لەنیوان بودجە و وەزارەتی دارایی بۆ شەش مانگی بەکەمی 2023

داهاتەکان بەپێی بودجە، وەزارەتی دارایی و وەزارەتی نەوت لە نیوێ بەکەمی 2023 دا

7 سەرچاوەیی داهاات لە بودجە و راپۆرتەکانی وەزارەتی دارایی ئاماژەیی بۆ کراوه، بەلام لەراستیدا و بەپێی ژمارەکان، داهااتی عێراق تەنیا لە نەوتەو دیت و، بەپێی راپۆرتی وەزارەتی دارایی ریزەیی 99% کۆی گشتی داهااتی لە شەش مانگی بەکەمی 2023 بۆ عێراق لەو سەرچاوەیەو هاتوو، بۆیەش داهااتەکانی عێراق وەک خەرجیەکان فرەچەشن و ئالۆز نییە، بەلکو بەرھەمھێنانی نەوت و هەناردەکردنی نەوت و وەرگرتنەو پارەکەیی بە دۆلار، که دواي دەرکردنی حەقەدەستی کۆمپانیاکان و گۆرپنەو بە دینار لە بانکی ناوھندی بۆ وڵات دەمینیئەو.

بەپێی راپۆرتەکانی وەزارەتی دارایی لە شەش مانگی بەکەمی ئەمسالدا 53.8 تریلیۆن داهااتی نەوت بوو، که لە بودجەدا وادانراوه داهااتی نەوت 58.6 تریلیۆن دینار بیت، ئەمەش بەواتای کورتهینانی 4.7 تریلیۆن دینار دیت، که بەدڵنیاییەو ئەگەر نرخی بەرمیلیک نەوت لە

سەرۆوی ئه و نرخه وه نه بوايه كه له بودجه دا هاتووه، جياوازيه كه چهند هينده ده بوو. خالی سهره كی ئه م جياوازيه ش به هۆی راگرتنی هه نارده كردنی نه وتی هه ریمی كوردستانه وه يه، كه له بودجه كه دا به به شداری 400 هه زار به رمیل نه وتی روژانه هه ژماركراوه، به ئام له 25 ی ئاداری 2023 وه تاوه كو ئیستا راگراوه.

له رووی داها تى نانه وتیبه وه له ماوه ی شه ش مانگی رابردوودا، به پێی بودجه كه ده بوايه داها تى نانه وتی عێراق 8.6 تریلیۆن دینار بووايه، به ئام له و ماوه یه دا داها تى نانه وتی عێراق ناقس (-) بووه، به هۆی زبانی ئالۆگۆری دراو. كۆی گشتی داها تى نانه وتی 1.9 تریلیۆن دینار بووه، به ئام وه زاره تى دارایی نیشانه ی كه مكدنی له به رده م داها تى گۆرینه وه ی دراو داناوه و له و ماوه یه دا 2.14 تریلیۆن دینار بووه، له كاتیكدا له بودجه كه دا ده بوايه 413 ملیار دینار له داها تى ئالۆگۆری دراوه به اتابیه ته سه ر داها تى نانه وتی، وه كو له خشته ی 3 دا هاتووه.

خشته ی 3: داها تى نه وتی و نانه وتی له نیوه ی یه كه می 2023 دا به پێی وه زاره تى دارایی و بودجه ی 2023

داها ته كان / نیوه ی یه كه می 2023 / دینار			
داها ت جۆره كانی	به پێی بودجه / دینار	به پێی وه زاره تى دارایی / دینار	جياوازی نیوانیان / دینار
داها تى نه وت و سه رمایه ی كانزاكان	58,626,250,000,000	53,887,299,711,339	4,738,950,288,661
باجی داخكردنی كا ئا	3,178,549,879,500	782,372,724,248	2,396,177,155,252
باجی هاورد ه كردنی كا ئا و رسوماتی به ره مه مه ینان	1,365,741,508,500	422,515,551,896	943,225,956,604
رسومات	899,593,980,500	610,580,283,467	289,013,697,033
پشكى بودجه له قازانجی كه رتى گشتی	1,650,000,000,000	213,439,917,858	1,436,560,082,142
داها تى ئالۆگۆری دراو	432,829,419,000	-2,142,885,417,946	2,575,714,836,946-
داها تى ديكه	1,082,994,744,000	505,956,584,683	577,038,159,317
كۆی داها تى ئیستا	67,235,959,531,500	54,279,279,355,544	12,956,680,175,956
داها تى سه رمایه كان	40,500,000,000	29,060,469,216	11,439,530,784
كۆی گشتی داها ت	67,276,459,531,500	54,308,339,824,760	12,968,119,706,740

له پاستیدا، به پێی داتا كانی وه زاره تى نه وت، كۆی گشتی داها تى نه وتی عێراق له ماوه ی نیوه ی یه كه می 2023 دا گه یشتووه ته 59 تریلیۆن دینار، واته سه رریژی ئه وه ی كردووه كه له بودجه دا هاتووه، به ئام ئه وه پێش خه رجی به ره مه مه ینانی كۆمپانیا خزمه تگوزاریه كان و خه رجیه كانی ديكه ی په یوه ست به به ره مه مه ینان و هه نارد ه كردنه وه بووه.

له ماوه ی نیوه ی یه كه می 2023 دا، كۆی داها تى نه وت كه بو وه زاره تى دارایی عێراق گه پاوه ته وه، ته نیا 53.8 تریلیۆن بووه، واته داها تى پووختی ده ولت بووه له نه وت و كانزاكانه وه، له كاتیكدا به پێی وه زاره تى نه وت، كۆی داها ت له و ماوه یه دا 44.4 ملیار دۆلار بووه كه ده كاته 59.4 تریلیۆن دینار، به شێوه یه ك له ماوه ی ئه و شه ش مانگه دا عێراق 595 ملیۆن به رمیل نه وتی هه نارد ه كردووه، به تێكپرای روژانه ی 3.29 ملیۆن به رمیل و نرخى هه ر به رمیلێك 74.66 دۆلار بووه، وه كو له خشته ی 4 دا هاتووه.

خشته ی 4: ورد ه کاریبه كانی داها تى نه وت به گۆیره ی بئا و كراوه كانی وه زاره تى نه وت له نیوه ی یه كه می 2023

هەناردەکردنی نەوت لە شەش مانگی یەکەمی 2023 دا									
مانگ	بەرهەنکردن/بەرم	تیکرای رۆژانه/ میلیۆن بەرمیل	هەناردە ناوەراست و باشووری عێراق/بەرمی ل	هەناردە کراوە لە رێژگە چەپھان - کێلگەکانی کەرکوک/بەرمی ل	هەناردە کراوە لە رێژگە ئوردن/بەرمی ل	هەناردە کراوە لە کێلگە گەیارەو/بەرمی ل	داھات میلیار دۆلار	تیکرای نرخ بەرمیل/دۆ لار	داھات /میلیار دینار
کانوونی دووەم*	101,245,095	3.266	98,460,050	309,529	2,475,516	0	\$7.663	\$75.695	11,187.98
شوبات	92,255,610	3.295	89,140,448	2,834,393	280,769	0	\$7.063	\$76.566	9,518.26
ئادار	100,913,027	3.255	98,875,692	1,727,494	309,841	0	\$7.506	\$74.385	9,757.80
نیسان*	98,634,947	3.288	98,634,947	0	0	0	\$7.699	\$78.058	10,008.70
ئایار	102,463,387	3.305	102,206,413	0	256,974	0	\$7.325	\$71.485	9,522.50
حوزەیرا ن	100,059,052	3.335	98,725,620	0	299,445	1,033,987	\$7.180	\$71.755	9,405.41
کۆی گشتی	595,571,118	3.29	586,043,170	4,871,416	3,622,545	1,033,987	\$44.44	\$74.66	59,400.65

سەرچاوه: وەزارەتی نەوتی عێراق، بۆلواکراویە مانگانە لەبارەى هەناردەکردن، داھات و نرخى نەوت

تێبینی: نرخى دۆلار بۆ دینار لە مانگی 1 تاوەکو 7 شوبات بە 1450 دینار، لەو رۆژە بەدواوە بە 1310 دینار دانراوە بۆ گۆڕینی دۆلار بە دینار.

نزیكەى 5.5 تریلیۆن دینار جیاوازی لەنیوان راپۆرتەکانی وەزارەتی دارایی و وەزارەتی نەوتی عێراق لەماوەی شەش مانگی یەکەمی 2023 دا هەبە، بەشێوەیەك بەرزترینی لە نیسانی 2023دا بە 1.6 تریلیۆن دینار بوو و نزمترینی لە شوبات بوو کە 596 ملیار دینار بوو.

خشتەى 5: جیاوازی داھاتی نەوت لەنیوان راپۆرتەکانی وەزارەتی دارایی و وەزارەتی نەوتی عێراق لەنیوێی یەکەمی 2023 دا

مانگەکان	داھاتی نەوت / وەزارەتی نەوت / تریلیۆن دینار	داھاتی نەوت وەزارەتی دارایی / تریلیۆن دینار	جیاوازی نیوانیان وەزارەتی دارایی و نەوت / تریلیۆن دینار
کانوونی دووەم	11.188	10.286	0.902
شوبات	9.518	8.922	0.596
ئادار	9.758	9.045	0.713
نیسان	10.009	8.354	1.655
ئایار	9.523	8.856	0.667
حوزەیران	9.405	8.425	0.980
کۆی گشتی	59.401	53.887	5.513

ئەگەر ئەو جیاوازییەى نیوان وەزارەتی نەوت و وەزارەتی دارایی بە حەقەدەستی کۆمپانیا خزمەتگوزارییەکان و تێچوووی بەرمیلێک نەوت دا بنیین، ئەوا لەماوەی شەش مانگی رابردوودا تێچوووی بەرمیلێک نەوت لە عێراق لە 7.1 دۆلار بۆ 7.8 دۆلار بوو، لەکاتیکیدا ئەم پرە جیاوازی لەو خەرجییەى لە بودجەى 2023دا بۆ وەزارەتی نەوت دانراوە کە پرەکەى 23.2 تریلیۆن دینار و بەتەنیا لە بودجەى بەکارخستندا 7.4 تریلیۆن دینار بۆ دانراوە!

لەسەرئێوە ئەمانەشەو، لەماوەی شەش مانگی یەکەمی ئەمساڵدا لە دەرەوێ ئەو پرە پارەى لەسەرەو ئەماژەى بۆ کراوە، لەنیو راپۆرتەکانی وەزارەتی دارایی پرە 728 ملیار دینار دیکە خەرجی وەزارەتی نەوت بوو، کە 422 ملیار بۆ بودجەى بەکارخستن و 305

لھ ياساي بودجھي 2023دا كھ بۆ دوو سالي داھاتووشھ، داھاتي نھوتي عيراق بھ ھەريمي كوردستانھوھ بھ 117.2 تريليون دينار دانراوھ، كھ وادانراوھ عيراق رۆژانھ 3.5 مليون بھرميل ھەناردھ بكات. بھ جورېك 3.1 مليون بھرميلي لھلايھن بھغدا و 400 ھەزار بھرميلي لھلايھن ھوليزھوھ بيت، بھلام دوای راگرتني ھەناردھ كردن و نھگھشتنھ رېككھوتني ئنقەرھ و بھغدا، پېناچېت ئھم 400 ھەزارھ بھشداري لھ ھەناردھ كردن بكات وھكو ئھوھي لھ بودجھدا ھاتووھ كھ بۆ شھش مانگي رابردوو 72.4 مليون بھرميل و بۆ چارھكي دووھمي سال واتھ مانگھكاني 4-5-6 نزيكھي 36.4 مليون بھرميل نھوت.

بھگشتي و لھو شھش مانگھدا بھپي بودجھكھ و بھپي تيكراي نرھي نھوتي ھەناردھكراوي عيراق، بھ برې 5.4 مليار دۆلار زيان بھر بودجھي عيراق كھوتووھ، ئنكھريش بھپي نرھي نھوت لھ بودجھدا بيت، ئھوا 5.04 مليار دۆلار زيان بھر عيراق كھتووھ، ھەرچنھدھ تاوھكو ئيستاش كھ نزيكھي دوو مانگ و 10 رۆژ لھنيوھي دووھمي سال تيپھريوھ، نازانرېت ھەناردھ كردني نھوتي ھەريمي كوردستان دھستپيدھكاتھوھ ياخود نا؟ بروانھ خشتھي 5 لھبارھي داھاتي نھوت بھگويزھي بودجھي 2023ي عيراق.

خشتھي 6: داھاتي نھوتي عيراق بھپي پرۆژھ ياساي بودجھ لھنيوھي يھكھمي 2023

برې داھاتي نھوت بھپي بودجھ 2023 لھ نيوھي يھكھمي 2023						
مانگ	تيكراي رۆژانھ/ مليون بھرميل	بري ھەناردھكراو/بھرميل	ھەناردھي ناوھراست و باشووري عيراق/بھرميل رۆژانھ	ھەناردھكراو لھ ھەريمي كوردستان/ بھرميل رۆژانھ	داھاتي مانگانھ /دۆلار	داھاتي مانگانھ /دينار
كانووني دووھم	3,500,000	108,500,000	3,100,000	400,000	\$7,595,000,000.0	د.ع. 9,873,500,000,000
شوبات	3,500,000	98,000,000	3,100,000	400,000	\$6,860,000,000.0	د.ع. 8,918,000,000,000
ئادار	3,500,000	108,500,000	3,100,000	400,000	\$7,595,000,000.0	د.ع. 9,873,500,000,000
نيسان	3,500,000	105,000,000	3,100,000	400,000	\$7,350,000,000.0	د.ع. 9,555,000,000,000
ئايار	3,500,000	108,500,000	3,100,000	400,000	\$7,595,000,000.0	د.ع. 9,873,500,000,000
ھوزھيران	3,500,000	105,000,000	3,100,000	400,000	\$7,350,000,000.0	د.ع. 9,555,000,000,000
كۆي گشتي	21,000,000	633,500,000	3,100,000	72,400,000	44,345,000,000	57,648,500,000,000

كۆتايي

خھماندنھكان ياخود پشتبھستنھكاني خھرھي و داھاتھكاني عيراق وھك ئھوھي لھ بودجھدا ھاتووھ لھ گھل ئھوھي جيپھجي دھكرېت جياوازي گھورھي تيدياھ، سادھترين نموونھ برې ھەناردھ كردني نھوتي رۆژانھبھ كھ 3.5 مليون بھرميلھ، بھلام بھتيكرا توانراوھ 3.29 مليون بھرميل ھەناردھ بكرېت.

لھرووي داھاتھوھ، بھتايبھتي داھاتي نانھوتي نھك ھەر زياد نھكراوھ بھلكوو قھرزھي ھاتووھتھ سھر. لھكاتيكددا لھياساكددا چاوھرواندھكرا 13% داھاتي نانھوتي كۆبكرېتھوھ، بھلام لھ شھش مانگي يھكھمي ئھمسالدا خوار 1% داھاتي نانھوتي ھاتووھ و 99% لھ داھاتي نھوتھوھ بووھ.

ئھم جياوازيبانھي داھات و خھرجيھكان وھك ئھوھي لھ بودجھ ولھ راپۆرتھكاني وھزارھتي داراييدا ھاتووھ لھلايھك و ئھو جياوازيبھي لھ ژمارھكاني ياساكددا ھبھ، كھ بھگشتي سھروو 1 تريليون دينارھ و بھتھنياش لھ بھشھ بودجھي پاريزگاي ئھنبار 30 مليار دينارھ، بھدلنيايبھوھ ئنكھر وردھكاربھبھكاني ئھو 65 دامھزراوھ، وھزارھت و پاريزگايانھش وردتر بكرېتھوھ شتي نوئ دھبينين.

لھ كۆتاييدا، ئيستنا باس لھوھ دھكرېت كھ بھغدا 6 دۆلاري بۆ خھرھي بھرھمھيئاني ھەر بھرميلېك نھوتي بھرھمھيئارو لھ ھەريمي كوردستان دانواھ، لھكاتيكددا لھ دھرھوھي پارھي تھرخانكراوي سالانھ بۆ وھبھرھيئان لھ كھرتي نھوتي عيراق كھ برھكھي 15 تريليون دينارھ، تيچووي ھەر بھرميلېك نھوت لھ عيراق 7 بۆ 8 دۆلارھ، ئھمھش سھرھراي ئھوھي كھ ھھمووان دھزانن پېكانھ و تيچووي بھرميلېك نھوت لھ

ھەرئىمى كوردستان زۇر جياوازتره له عىراق، نەوھكو تەنيا بەھۆى كارى كۆمپانیا نۆودەولەتتیهكانى نەوت له ھەرئىمى كوردستان بەلكوو بەھۆى پىكاتهى جیولۇجى بیره نەوتتیهكان و ژینگەى تايبەتى كىلگە نەوتتیه دۆزراوھكان له ھەرئىمى كوردستانه كه تیچووھكەى ئەو بره نیه و نزیكیش نیه لهو برهى كه عىراق بۆ بەرھەمھێنانى بەرمیلێك نەوت باسى دەكات.